

Biblioteka w wirtualnej przestrzeni szkoły

Irena Pulak

Instytut Nauk o Wychowaniu. Akademia Ignatianum w Krakowie

Streszczenie

Internet buduje obecnie nową jakościowo przestrzeń społeczną, umożliwiając instytucjom oświatowym, takim jak szkoła zwiększenie obszaru oddziaływań edukacyjnych. Obecność szkoły w sieci przejawia się przede wszystkim poprzez strony internetowe i profile w serwisach społecznościowych, ale może przybierać formę bardziej zindywidualizowanych działań i aktywności uczniów i nauczycieli.

Współczesne biblioteki szkolne odpowiadając na potrzeby uczniów i wymagania nowoczesnego procesu kształcenia powinny starać się, aby ich usługi były w wyraźnie większym niż dotychczas stopniu dostępne online. Ich użytkownicy czyli młodzież szkolna stanowi bowiem najliczniejszą i najaktywniejszą grupę wśród wszystkich internautów. Bibliotekarze szkolni ściśle współpracując z nauczycielami mają szansę stworzyć wartościową, bazującą na nowych technologiach przestrzeń edukacyjną, umożliwiającą w szerokim zakresie indywidualizację procesu kształcenia. Drugim ważnym zadaniem bibliotek jest kształcenie kompetencji informacyjnych, w tym przygotowanie uczniów do efektywnego i zgodnego z prawem korzystania z bogatych zasobów informacji cyfrowej. W artykule zaprezentowane zostały wyniki badań ankietowych dotyczących oczekiwań, jakie w związku z działalnością bibliotek szkolnych mają przyszli nauczyciele, a obecnie studenci kierunków pedagogicznych. Wskazano kierunki przemian, które sugerują respondenci w kontekście procesu cyfryzacji polskiej szkoły.

Słowa kluczowe

wirtualna przestrzeń szkoły, szkoła w sieci, biblioteka szkolna, szkolne strony internetowe

1. Biblioteka i internetowe przestrzenie szkoły

Mówiąc o przestrzeni szkoły zazwyczaj ograniczamy się do jej kontekstu fizycznego. Każda szkoła bowiem dysponuje pewną bazą materialną – przestrzenią, którą może dowolnie zagospodarować, a więc budynkiem szkoły, jego otoczeniem czy rozkładem pomieszczeń. Pojęcie przestrzeni można jednak interpretować o wiele szerzej, w swoich rozważaniach o szkole A. Nałaskowski, wyodrębnia i charakteryzuje kilka jej ujęć, wyróżnia np. przestrzeń komunikacyjną, społeczną i indywidualną, kreowaną zarówno przez uczniów, jak i nauczycieli [Nałaskowski, 2002].

W ciągu ostatnich kilkunastu lat na skutek dynamicznego rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych współczesna szkoła wzbogaciła się o jeszcze jedną, nową, tym razem wirtualną przestrzeń działania, którą może aranżować według własnego uznania.

Najczęściej obecność szkoły w Internecie przejawia się poprzez posiadanie strony www, zawierającej niezbędne informacje o samej szkole, sposobie jej funkcjonowania, realizowanych celach edukacyjnych i zadaniach wychowawczych. Drugim szeroko rozpowszechnionym sposobem zaistnienia szkoły w sieci są profile w serwisach społecznościowych. Służą one przede wszystkim jako narzędzia wzajemnej komunikacji społeczności szkolnych, uczniów, nauczycieli i rodziców. Wiele szkół obecnie dysponuje również platformami edukacyjnymi (e-learningowymi), pozwalającymi na stworzenie w Internecie obudowy dydaktycznej dla zajęć szkolnych.

Tworzenie takich miejsc w sieci, w których spotykają się nauczyciele i uczniowie, sprzyja integracji całego środowiska szkolnego, ułatwia budowę platformy współpracy, nadając jej równocześnie nową jakość. W tym nowym wirtualnym wymiarze szkoły nie powinno zabraknąć również i biblioteki szkolnej.

Biblioteki szkolne od dawna funkcjonują w tej tradycyjnej przestrzeni szkoły i odgrywają w niej ważną, edukacyjną rolę. Ogólna i wszechobecna wirtualizacja naszego życia sprawia, że powinny one także szerzej zaistnieć w przestrzeni wirtualnej. Sposób funkcjonowania i zakres wykorzystania w procesie dydaktycznym bibliotek szkolnych będzie w dużej mierze zależny od nauczycieli, ich oczekiwań, potrzeb, koncepcji i stosowanych rozwiązań metodycznych. Z tego powodu szkolna biblioteka nie może działać w oderwaniu od pracy dydaktycznej szkoły, musi być z nią ściśle powiązana i skoordynowana. Powinna również wspomagać aktywność uczniów, ułatwiać podejmowanie zadań, realizację projektów edukacyjnych i rozwijanie zainteresowań. Taka współpraca przyjmuje różnorodne formy i odbywa się na wielu płaszczyznach funkcjonowania biblioteki.

Działalność bibliotek szkolnych wpisana jest w ramy formalne, określają ją akty prawne i dokumenty oświatowe m.in. *Ustawa o systemie oświaty*, *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*, *Statuty Szkolne* itp. Rola biblioteki szkolnej jest w nich postrzegana jako swego rodzaju zaplecze ułatwiające nauczycielom organizację i realizację procesu dydaktycznego.

2. Oczekiwania przyszłych nauczycieli wobec biblioteki szkolnej – wyniki badań ankietowych

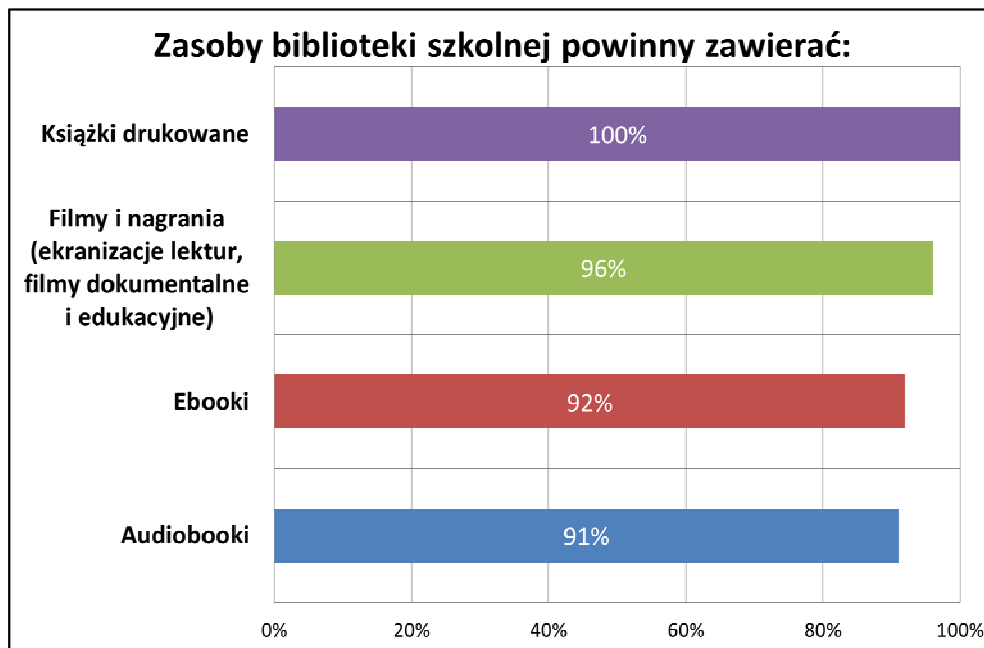
Na studia pedagogiczne wkraczają obecnie roczniki studentów, których już w pełni można nazwać cyfrowymi tubylcami czy pokoleniem sieci. Oni bowiem dorastali i kształcili się korzystając na co dzień z komputera i Internetu. Byli zmuszeni nabyć w toku nauki szkolnej przynajmniej podstawowe umiejętności, kompetencje w zakresie korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych. W trakcie tych lat zebrali również doświadczenia związane z funkcjonowaniem i komunikowaniem się w cyfrowym świecie informacji. Niedługo rozpoczną oni swoją pracę zawodową, trafią do szkół i placówek oświatowych. Wykorzystanie nowych cyfrowych narzędzi w pracy nauczycielskiej będzie dla ich naturalnym przedłużeniem działań szkoły, a wirtualna przestrzeń dobrze znanym środowiskiem. W efekcie działania te mogą się przełożyć na przyspieszenie rozwoju „cyfrowej szkoły”. Wszystkie wymienione powyżej czynniki sprawiają, że warto zapytać przyszłych nauczycieli i pedagogów: jak postrzegają oni rolę biblioteki szkolnej we współczesnej szkole wspieranej przez nowoczesne technologie i jakie usługi powinny być dostępne za pośrednictwem sieci internetowej. Wychodząc z tego założenia w kwietniu i maju 2013 roku

przeprowadzono badania ankietowe wśród studentów kierunków pedagogicznych krakowskich uczelni. Celem podjętych badań było uzyskanie odpowiedzi na pytania: *Czego oczekują przyszli nauczyciele od biblioteki szkolnej?* i *Jak postrzegają obecność biblioteki szkolnej w Internecie?* Na ankietę internetową odpowiedziało 144 osób w wieku od 21 do 24 lat.

Zasoby biblioteki szkolnej

Analiza wyników badań pokazała, że przyszli nauczyciele oczekują zmian w funkcjonowaniu współczesnych bibliotek szkolnych. Jednym z koniecznych elementów przemian jest struktura zasobów. Respondenci wskazywali na potrzebę szybkiego przeobrażenia tradycyjnie postrzeganej biblioteki szkolnej jako wypożyczalni książek w mediatekę, gromadzącą zbiory nie tylko w formie drukowanej, ale także w postaci materiałów audiowizualnych, np. produkcji filmowych, nagrań dźwiękowych oraz książek w postaci cyfrowej (rys. 1). W opinii badanych tradycyjna, drukowana książka jest nadal bardzo ważnym medium informacyjnym, bez którego proces kształcenia nie może prawidłowo funkcjonować, ale wiele wypowiedzi świadczy o tym, że zasoby biblioteki szkolnej nie powinny zawężać się tylko do tej jednej formy publikacji. Biblioteka szkolna podążając za rozwojem technologii musi w coraz większym stopniu oferować w swoich zasobach wydawnictwa wykorzystujące inne popularne obecnie cyfrowe formaty danych, stworzyć szeroki wachlarz wyboru formy prezentacji, np. książki elektroniczne przeznaczone na czytniki e-booków i inne urządzenia przenośne, audiobooki, podręczniki elektroniczne na płytach CD itp.

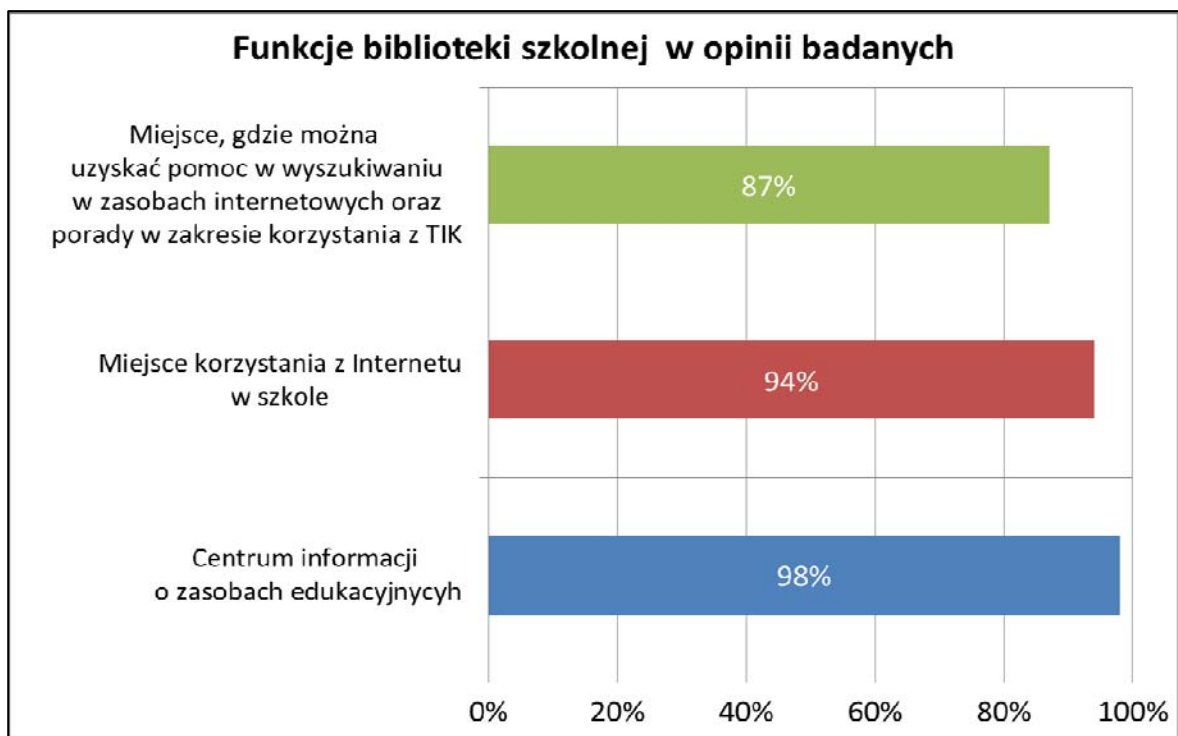
Zdaniem ankietowanych w bibliotece powinna pojawić się możliwość wypożyczania lub oglądania na miejscu ekranizacji lektur szkolnych, filmów dokumentalnych i edukacyjnych. W kontekście tych propozycji wydaje się być słusznym również postulat - choć tego elementu nie wymieniali respondenci w ankietach - zakładający wyposażenie biblioteki szkolnej również w inne pomoce dydaktyczne, w tym programy komputerowe i gry edukacyjne, z których na miejscu lub wypożyczając do domu będą mogli korzystać uczniowie.

Rys. 1. Forma zasobów biblioteki szkolnej w opinii badanych. Źródło: badania własne.

Funkcje biblioteki szkolnej

Biblioteka postrzegana jest również jako centrum informacyjne o dostępnych w Internecie zasobach edukacyjnych. Bibliotekarz we współczesnej szkolnej bibliotece powinien pełnić funkcję doradcą nie tylko w odniesieniu do uczniów, ale również i nauczycieli. Po szkolnych bibliotekach i jej pracownikach ankietowani (przyszli nauczyciele) oczekują porady i pomocy w wyszukiwaniu zasobów edukacyjnych, które można zaprezentować i wykorzystać w trakcie zajęć dydaktycznych lub indywidualnej pracy z uczniem.

Rys. 2. Funkcje biblioteki szkolnej w opinii badanych. Źródło: badania własne.

Stanowiska wyposażone w komputery i dostęp do Internetu sprawiają, że biblioteka często równolegle pełni funkcję pracowni informatycznej, w której można opracować i zredagować lub wydrukować dokumenty, zadania, projekty itp. Biblioteka szkolna obecnie jest powszechnie traktowana jako specjalnie wydzielone miejsce w szkole, w którym nauczyciele i uczniowie mogą skorzystać z Internetu. W wielu polskich szkołach jest to jedyne miejsce, w którym poza pracownią informatyczną uczniowie mają dostęp do sieci internetowej. Ankietowani wskazywali na potrzebę stworzenia w szkołach odpowiedniej infrastruktury technicznej, umożliwiającej w o wiele większym stopniu korzystanie z Wi-Fi w salach lekcyjnych, najlepiej za pośrednictwem urządzeń mobilnych, takich jak netbooki, smartfony czy tablety.

Współczesny pracownik bibliotek, będący specjalistą w zakresie nowych technologii i pełniący funkcję przewodnika po cyfrowym świecie, ma za zadanie kształcić kompetencje informacyjne uczniów. Wiele z prowadzonych badań poziomu *information literacy* wskazuje, że pomimo biegłości informatycznej młode pokolenie ma problemy z formułowaniem i precyzowaniem swoich potrzeb informacyjnych, prawidłowym wyszukiwaniem informacji, oszacowaniem jakości źródeł i oceną ich przydatności [*Information behaviour...*, 2008 ; Pulak, 2007].

Obecność biblioteki szkolnej w sieci

W ankiecie zapytano badanych jakie elementy ich zdaniem powinny być obecne na stronach internetowych i jakie usługi dostępne online powinna oferować biblioteka szkolna. Szczegółowy wykaz uzyskanych odpowiedzi wraz z liczbą wskazań w procentach zamieszczono w tabeli 1. Przede wszystkim przyszli nauczyciele wymieniali dostęp do katalogu biblioteki szkolnej poprzez sieć internetową i możliwość zamawiania w taki sam sposób książek (za pośrednictwem systemu katalogowego lub poczty elektronicznej). Prawie wszyscy respondenci (98%) proponowali umieszczanie na stronach www szkoły aktualnych informacji o nowo zakupionych do biblioteki pozycjach książkowych, o wydarzeniach, które miały lub będą miały w niej miejsce w najbliższym czasie. Sugerowano również umieszczanie na stronach www zestawu linków do materiałów dydaktycznych, np. popularnych encyklopedii internetowych, słowników, portali edukacyjnych i innych otwartych zasobów edukacyjnych odpowiednio dostosowanych do wieku uczniów i poziomu nauczania. Ankietowani studenci wskazywali na potrzebę zamieszczania informacji o przydatnych, a mniej popularnych narzędziach wyszukiwawczych, np. odsyłaczy do katalogów tematycznych, specjalistycznych wyszukiwarek, wyszukiwarek materiałów multimedialnych itp. Przydatne – zdaniem badanych – byłoby stworzenie w porozumieniu z nauczycielami katalogu linków do pełnych tekstów lektur szkolnych. Stanowiłoby to spore ułatwienie, szczególnie dla rodziców uczniów w młodszym wieku szkolnym.

Lp.	Elementy, które powinny być umieszczane na stronach internetowych biblioteki	Procent odpowiedzi
1.	Katalog online wraz z możliwością zamawiania książek	98%
2.	Informacje o nowo zakupionych książkach, aktualnych wydarzeniach z życia biblioteki i szkoły	98%
3.	Zbiór odsyłaczy do najbardziej znanych encyklopedii internetowych i słowników dostępnych online	96%
4.	Rekomendacje, wzajemne polecanie i ocenianie książek przez uczniów	93%
5.	Katalogi, linki do bezpłatnych zasobów (np. do tekstów lektur szkolnych)	88%
6.	Linki do zaawansowanych narzędzi wyszukiwawczych (specjalistycznych wyszukiwarek i baz danych)	85%
7.	Porady w zakresie korzystania z technologii informacyjnych, edycji dokumentów, wyszukiwania informacji, korzystania z licencji	84%
8.	Tworzenie społeczności uczniów zainteresowanych literaturą (kół zainteresowań)	82%
9.	Prowadzenie bloga biblioteki	18%
10.	Prowadzenie kanału na YouTube	12%

Tab. 1. Informacje i usługi, które zdaniem badanych powinna umieszczać w sieci biblioteka szkolna.
Źródło: badania własne.

Biblioteka szkolna powinna w większym niż dotychczas stopniu pełnić rolę integrującą osoby zainteresowane nauką, literaturą, sztuką również w tym wirtualnym wymiarze. Promowanie czytelnictwa wśród młodzieży, angażowanie uczniów w interdyscyplinarne projekty edukacyjne, pozwalające na międzyszkolną współpracę może być skutecznie realizowane właśnie dzięki wykorzystaniu potencjału tkwiącego w portalach społecznościowych. Polecanie sobie wzajemne książek przez rówieśników w poszczególnych grupach wiekowych może się spotkać z większym odzewem niż gdyby to były propozycje nauczycieli. Na podobieństwo idei funkcjonowania popularnych portali społecznościowych można na stronach www biblioteki zamieszczać przygotowane przez uczniów pod nadzorem nauczyciela recenzje lub krótkie rekomendacje przeczytanych ostatnio książek lub obejrzanych filmów. Takie działania nauczycieli mogą się przyczynić zarówno do kształcenia umiejętności językowych, jak i informacyjnych (np. redagowania wypowiedzi pisemnej, edycji tekstu).

Internet i narzędzia Web 2.0 mogą stać się w rękach nauczycieli bibliotekarzy – i tak się już obecnie w wielu przypadkach dzieje - wartościowym narzędziem aktywizującym uczniów, skłaniającym uczniów do współpracy koleżeńskiej, wspólnego tworzenia treści, publikacji swoich opracowań, dzieł plastycznych czy próbek twórczości literackiej.

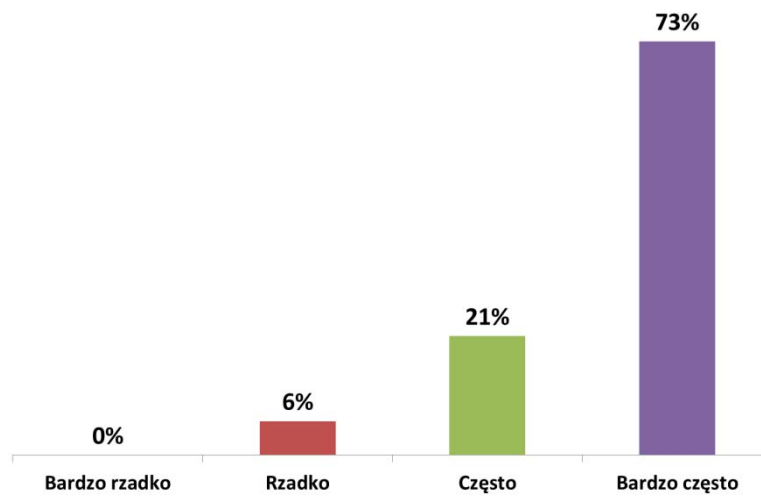
Kolejnym elementem, którego oczekują respondenci po bibliotece nie tylko w wymiarze internetowym jest pomoc i doradztwo w zakresie korzystania z nowych rozwiązań technologicznych, znajomości specyfiki urządzeń cyfrowych, właściwości i ograniczeń popularnych formatów danych i możliwości ich konwersji. Przydatna wiedza, którą zdaniem badanych powinien dysponować nowoczesny bibliotekarz, dotyczy też umiejętności zgodnego z prawem korzystania z informacji prezentowanej w postaci multimedialnej. Uczniowie i nauczyciele często potrzebują szczegółowych wyjaśnień i porady w zakresie wymagań licencji i obowiązujących norm przy korzystaniu z zasobów cyfrowych. Poruszanie się w cyfrowym środowisku informacyjnym wymaga odpowiednich kompetencji, a ich kształcenie staje się jednym z naczelných zadań pracowników biblioteki szkolnej.

Doświadczenia respondentów związane z korzystaniem z biblioteki szkolnej

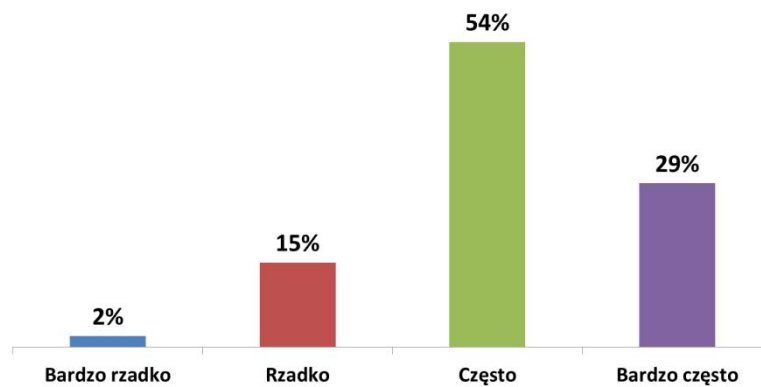
W ankiecie pojawiło się również pytanie o własne doświadczenia respondentów związane z korzystaniem z biblioteki szkolnej i o częstotliwość jej odwiedzin na kolejnych etapach edukacyjnych. Podsumowanie poszczególnych odpowiedzi prezentuje rys. 3. Z wypowiedzi wynika, że najczęściej i najchętniej badani studenci korzystali z usług biblioteki szkolnej na pierwszym, podstawowym etapie kształcenia. Aż 73% ankietowanych deklaroowało, że jako uczniowie w szkole podstawowej bardzo często zaglądali do biblioteki szkolnej. Z czasem jednak i kolejnym etapem nauki szkolnej ten odsetek wyraźnie się zmniejszył. Procent osób deklaruujących, że bardzo często korzystał z biblioteki szkolnej w gimnazjum wyniósł zaledwie 29%, by w szkołach średnich, w liceum i technikum obniżyć się do zaledwie 25%.

Jak często odwiedzałeś bibliotekę szkolną?

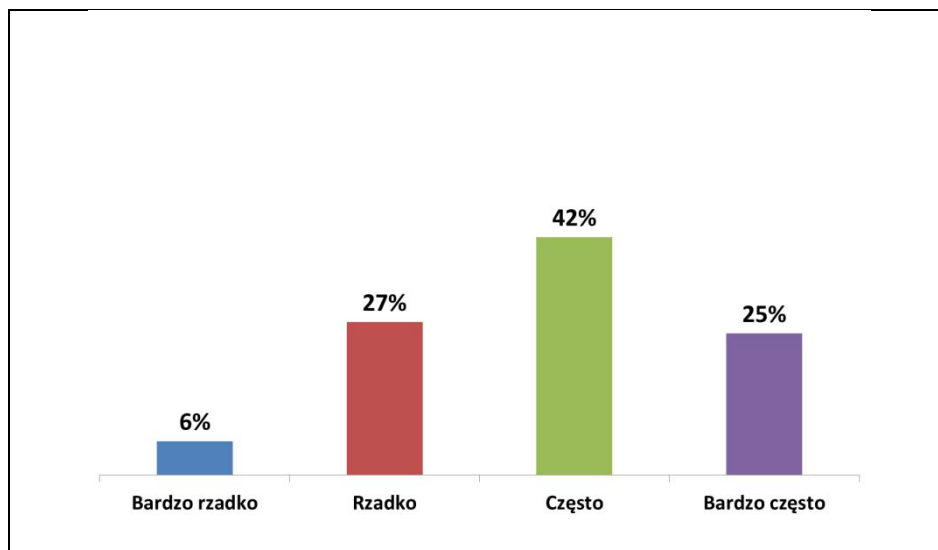
w szkole podstawowej

w gimnazjum

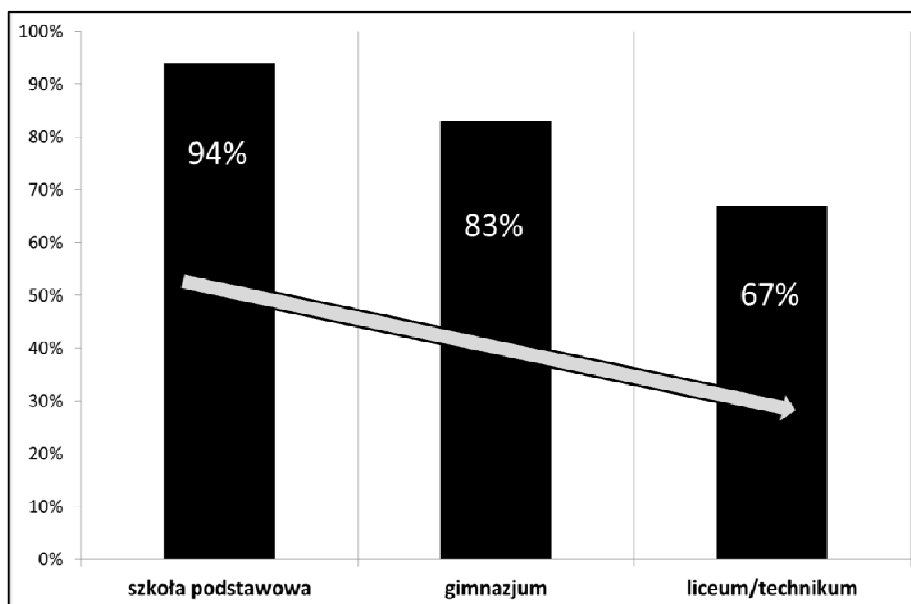

w szkole średniej

Rys. 3. Korzystanie z biblioteki szkolnej. Źródło: badania własne.

Trudno wskazać przyczyny tak znaczącego spadku (rys. 4). Z wypowiedzi ankietowanych wynika, że na dalszych etapach edukacji szkolnej korzystali oni częściej również z bibliotek publicznych, jednak dominującym źródłem pozyskiwania informacji stawał się z czasem Internet.

Rys. 4. Korzystanie z biblioteki szkolnej (odpowiedzi często i bardzo często). Źródło: badania własne.

Gwałtowny rozwój zasobów Internetu przypada właśnie na okres szkoły średniej ankietowanych studentów. Pracując nad zadaniami domowymi i projektami edukacyjnymi najprościej było im sięgnąć po źródła, które są dostępne w dowolnym miejscu i o każdej porze. Można przypuszczać, że ta postawa traktowania Internetu jako podstawowego miejsca pozyskiwania informacji rodzi się z jednej strony z wygody, a z drugiej z przeobrażeń jakie mają miejsce w kulturze informacyjnej młodego pokolenia. Martwi jednak fakt, że nawyki związane z traktowaniem zasobów internetowych jako głównego źródła informacji przenoszone zostają automatycznie na kolejny etap nauczania, na studia wyższe.

Aby dostosować formę działania szkolnej biblioteki do współczesnych wymagań i nowoczesnego, bazującego na mediach cyfrowych procesu kształcenia potrzebna jest identyfikacja i szczegółowa analiza przyczyn niekorzystania przez uczniów z usług biblioteki szkolnej. Pozwoli ona na zaplanowanie i wdrożenie niezbędnych zmian i reform w tym zakresie z uwzględnieniem specyficznych wymogów edukacji szkolnej.

Ważnym zadaniem stojącym przed szkołą jest uczynienie z biblioteki szkolnej miejsca przyjaznego uczniom, miejsca, które chętnie i często będą odwiedzać, w którym znajdą pomoc i wsparcie w procesie uczenia się. Czynnikiem ułatwiającym to zadanie jest otwartość ze strony bibliotekarza. Ten dialog z uczniami może być realizowany w bezpośrednim kontakcie lub za pośrednictwem popularnych narzędzi komunikacyjnych dostępnych w sieci. Takie działania jak rozmowy na czacie, prowadzenie forum dyskusyjnego, prowadzenie bloga lub własnego kanału na YouTube wyraźnie może poszerzyć ten obszar wzajemnych interakcji przyczyniając się w efekcie do integracji środowiska uczniowskiego w tej nowej, cyfrowej przestrzeni szkoły.

Zakończenie

Wyniki prezentowanych badań mogą posłużyć jako jeszcze jeden głos w dyskusji nad kształtem i funkcjami szkolnych bibliotek, ich działaniami podejmowanymi nie tylko w przestrzeni fizycznej, ale również w przestrzeni wirtualnej. Współczesny proces nauczania bowiem, dzięki mediom elektronicznym, wykracza poza szkolne mury i buduje nowoczesne cyfrowe środowisko edukacyjne.

Bibliografia:

- [1] Batorowska H., *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Warszawa 2009.
- [2] Batorowska H., Kamińska - Czubała B., *Szkolne Centrum Informacji*, Kraków 2002.
- [3] Grabowska D., *Interdyscyplinarne oczekiwania wobec nauczycieli bibliotekarzy*. In Kocójowa M. (red.), *Seria III: ePublikacje Instytutu INiB UJ. Nr 7/2010, Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w XXI wieku* [online], 2010 [dostęp: 2014-03-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://skryba.inib.uj.edu.pl/wydawnictwa/e07/n-grabowska.pdf>.
- [4] *Information behaviour of the researcher of the future: a CIBER briefing paper* [online], 2008 [dostęp: 2014-03-05]. Dostępny w World Wide Web: http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf.
- [5] Iwicka-Okońska A., *Wspierająca rola bibliotek: szkolnej i pedagogicznej w realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego* [online], 2012 [dostęp: 2014-03-05]. Dostępny w World Wide Web: http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&ved=0CEEQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.ore.edu.pl%2Fstrona-ore%2Findex.php%3Foption%3Dcom_phocadownload%26view%3Dcategory%26download%3D1448%3Awspierajca-rola-bibliotek-szkolnej-i-pedagogicznej-w-realizacji-podstawy-programowej%26id%3D15%3Ainformacja-pedagogiczna%26Itemid%3D1115&ei=nTDkUcGWN4bbsgaXxYGGAg&usg=AFQjCNGnjeOzxYRJBzpmkei9UuNrQ3dgog&sig2=-IMTqcolx3iA8mYTAT8Q2w&bvm=bv.48705608,d.Yms.
- [6] Nalaskowski A., *Przestrzenie i miejsca szkoły*, Kraków 2002.
- [7] Pulak I., *Wyszukiwanie informacji jako kluczowa umiejętność współczesnego ucznia i studenta w środowisku informacyjnym*. In Morbitzer J. (red.), *Komputer w edukacji*, Kraków, 2007.

Informacja o autorze:

dr Irena Pulak – pracownik Instytutu Nauk o Wychowaniu. Akademia Ignatianum, ul. Kopernika 26, 31-501 Kraków, e-mail: irena.pulak@ignatianum.edu.pl.